

Nr 99.

Ankom till riksdagens kansli den 8 juni 1933 kl. 2 e. m.

Utlåtande med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsunderstöd för ernående av förlikning i det s. k. Hornborgamålet.

I en till riksdagen den 12 maj 1933 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition nr 252 har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att för ernående av förlikning i tvisterna mellan Hornborgasjöns sänkningsföretag och fallägare i ån Fliaån anvisa för budgetåret 1933/1934 dels under nionde huvudtiteln ett extra reservationsanslag av 550,000 kronor; dels ock till kapitalökning å fonden för låneunderstöd ett reservationsanslag av 125,000 kronor, att utgå av andra statsinkomster än lånemedel.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för Kungl. Maj:ts förslag, får utskottet, i den mån därför ej nedan redogöres, hänvisa till det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet.

Sedan länsstyrelsen i Skaraborgs län på grund av en den 28 december 1898 dagtecknad ansökan av tre jordägare vid den inom länet belägna Hornborgasjön förordnat t. f. lantbruksingenjören Gustaf Sjöberg att i enlighet med lagen den 20 juni 1879 om dikning och annan avledning av vatten förrätta syn beträffande sänkning eller fullständig uttappning av nämnda sjö samt avdikning av närbelägna marker inom Bjärka, Bjurums, Sätuna, Hornborga, Broddetorps, Bolums, Norra Lundbys, Norra Vings och Stenums socknar av Gudhems och Valle härader, blev synen förrättad åren 1900—1902.

Enligt synemännens utlåtande 1902 avsåg förrättningen att genom reglering av Fliaån — d. v. s. uppgrävning av Hornborgasjöns utlopp — sänka vattenståndet i sjön, så att de då ofta förekommande översvämningarna å de kringliggande markerna förhindrades, samt att genom uppgrävning av tillflödena möjliggöra en ändamålsenlig torrläggning av de kring sjön belägna vattensjuka ägoområdena, så att de bleve tjänliga till rationell åkerkultur. — Avsikten med sjösänkningen var således icke att vinna ny mark utan att skydda redan odlad jord från skadliga översvämningar. Arealen av den mark, som skulle vinna båtnad av sjösänkningen, beräknade synemännen till i avrundat tal 3,690 hektar, därav åker 1,565 hektar, äng omkring 400 hektar samt annan mark, landvinningar häri inberäknade, omkring 1,725 hektar. Denna mark hör till omkring 200 fastigheter. Sammanlagda kostnaderna beräknades till 355,766 kronor och båtnaden uppskattades till 602,789 kronor.

Arbetet med sjösänkningen igångsattes 1903 och hade i början av 1912 fortskridit så långt, att slutlig sänkning av sjöytan då kunde äga rum. Härmed nåddes det tekniska målet, som enligt syneutlåtandet var att nedbringa högvattenytan cirka 1 meter och medelvattenståndet i ungefär samma proportion. Sedan en del efterarbeten utförts, anmäldes 1916 sänkingsarbetet vara avslutat, men på grund av att vissa anmärkningar mot det utförda arbetet framställdes av lantbruksstyrelsens avsyningsförrättare blev arbetet icke förr än den 31 december 1919 godkänt av lantbruksstyrelsen.

Lån från odlingslånefonden beviljades år 1903 åt vissa delägare i sänkingsföretaget jämlikt kungörelsen i ämnet den 14 juni 1901. Odlingslånet blev senare slutligen fastställt till 269,930 kronor och fördelat på två lån, ett å 255,040 kronor, som skall vara till fullo inbetalt 1937, och ett å 14,890 kronor, som skall vara till fullo inbetalt 1944. Sina skyldigheter på grund av odlingslånen hava låntagarna hittills fullgjort.

Ifrågavarande sänkning av Hornborgasjön har för delägarna i företaget blivit synnerligen förlustbringande. Enligt en av ordföranden i sänkingsföretagets styrelse ryttmästaren Bertil Ekberg per den 31 december 1932 uppgjord tablå uppgingo företagets havda utgifter nämnda dag till ett belopp av 1,283,176 kronor 74 öre. Å andra sidan har den påräknade båtnaden av företaget icke tillnärmelsevis kunnat vinnas. Enligt en av lantbruksingenjören Hallin på uppdrag av länsstyrelsen i Skaraborgs län år 1927 verkställd beräkning uppgick förbättringsvärdet då till allenast 275,000 kronor.

För att lindra de uppkomna ekonomiska svårigheterna har *dels* efter medgivande av 1930 års riksdag till företaget beviljats bidrag från statens avdikningsanslag å 350,000 kronor (prop. nr 191 och Rskr. nr 230), *dels* efter medgivande av 1931 års riksdag från undsättningsfonden beviljats företaget ett räntefritt lån å 50,000 kronor (prop. nr 141 och R. skr. nr 191).

Orsakerna till den sålunda inträffade ekonomiska situationen, för vilken närmare redogjorts i propositionen, äro flera och hänföra sig *dels* till omständigheter i samband med arbetets utförande, *dels* till omständigheter i samband med skötseln av företagets ekonomi, *dels* ock till omständigheter, som legat helt och hållet utanför företagets, dess styrelses och delägarers rådighet.

I sist nämnt avseende må särskilt framhållas följande:

Trots föreskrift i sådant hänseende i 31 § av 1879 års dikningslag försummade förrättningsmannen Sjöberg att till synen kalla ägarna av vattenfall och vattenverk i Flian, Horgborgasjöns utlopp. Emedan sjösänkningen lände de sistnämnda till skada, hava rättstvister uppstått mellan dem och sänkingsföretaget. Redan år 1910 instämde de flesta av fallägarna företaget till Gudhems häradsrätt med yrkande, att syneförrättningen skulle förklaras vara utan verkan mot dem. Deras talan, som fullföljdes till högsta domstolen, bifölls av alla instanser. Högsta dom-

stolens dom meddelades den 3 december 1920. Efter misslyckade försök till förlikning instämde åtskilliga fallägare i november 1921 företaget till Västerbygdens vattendomstol med yrkande om åläggande för sjösänkingsföretaget att antingen återställa sjöns avlopp i dess skick före sänkningen eller ock vidtaga andra åtgärder till reglering av vattenavrinningen så att fallägarna ej lede skada. Denna rättegång har delvis avgjorts genom Kungl. Maj:ts dom den 22 februari 1932. I denna dom fann högsta domstolen, att genom sänkningen av sjön vattenföringen i Flian i olika hänseenden ändrats till skada för vattenverken och att företaget vore pliktigt att avhjälpa denna skada. Högsta domstolen fann vidare, att skada kunde förebyggas, om vissa kanaler upptoges i sjöbottnen och om det byggdes en damm i Flian, med vilken vattnet i sjön kunde regleras inom vissa vattenståndsgränser. På grund av vad sålunda anförts prövade högsta domstolen skäligt förklara, att företaget gentemot vattenverksägarna vore skyldigt *dels* att bygga en damm å plats och av beskaffenhet, som vattendomstolen ägde föreskriva, samt att underhålla och sköta dammen, *dels* att tåla vattenreglering vid denna damm inom vissa gränser och efter en tappningsplan, som vattendomstolen ägde bestämma, *dels ock* att upptaga och underhålla vissa kanaler i sjöbottnen. — Vid vattendomstolen har någon handläggning av målet i återstående delar ännu icke förekommit, men fallägarna hava upprepade gånger anhållit om målets återupptagande därstädes.

De nu skildrade mer än 20-åriga rättegångarna hava föranlett, att utnyttjandet av sjösänkingsresultatet så att säga stannat på halva vägen. Inför ovissheten huruvida sjön skulle få förbli sänkt eller ånyo dämmas upp har lantbrukaren helt naturligt dragit sig för att vidtaga detaljdikning och andra kostsamma kulturåtgärder. Företagsamheten har också hämmats av de långvariga rättegångarna och av gång efter annan inom företaget återkommande tyngande uttaxeringar. Härtill kommer, såsom i ärendet framhållits, att företaget under alla omständigheter torde stå i ansvar för den skada fallägarna hava lidit av sjösänkningen allt sedan 1912. I den år 1921 instämnda rättegången förbehöllo sig fallägarna att få föra särskild talan om sådan skada. Av hämmande inflytande på jordbruksnäringen i trakten har även den omständigheten varit, att de i företaget ingående fastigheterna på grund av det stora skadeståndsansvar, som hotar företaget och dess delägare, så att säga kommit ur den fria marknaden. Det är uppenbart, att sådana fastigheter, som pålägga sin ägare ekonomiskt ansvar av nästan oöverskådlig räckvidd, skola hava mycket svårt att finna köpare.

Den 30 augusti 1932 uppdrog Kungl. Maj:t åt tre utredningsmän (revisionssekreteraren S. Turén, f. d. lantbruksingenjören A. V. Nordin och ledamoten av riksdagens första kammare godsägaren J. F. Gustafson i Domö) att, efter erforderliga utredningar och förhandlingar med vederbörande sakägare, upprätta förslag för ernående av förlikning i de till

följd av Hornborgasjöns sänkning mellan vattenverksägarna och sänkingsföretaget uppkomna tvistefrågor.

Utredningsmännen, som antogo benämningen Hornborgaförlikningen, hava den 25 april 1933 avlämnat betänkande och förslag i ämnet.

Utredningsmännens förlikningsförslag, som går ut på att sjön skulle förbliva i sitt avsänkta läge, innefattar i huvudsak att sänkingsföretaget skall vara skyldigt att utföra en dammbyggnad till skydd mot häftiga flöden jämte vissa kanaler i sjöns botten ävensom att till fallägarna utgiva kontant ersättning. Förslaget, som godtagits av parterna, har i sin helhet följande innehåll:

Fallägarna avstå från alla vidare anspråk mot företaget under villkor:

1) att företaget förbinder sig att till skydd mot häftiga flöden i Flian uppföra och underhålla en dammbyggnad i vattendraget vid Trestena bro samt att med denna damm reglera avrinningen ur Hornborgasjön så att mer än tjugu kubikmeter i sekunden icke kommer att framgå i vattendraget nedom dammen,

2) att företaget förbinder sig att i och för förbättrande av lågvattenföringen i Flian dels upptaga kanaler i Hornborgasjöns botten så att vattenet från tillflödena Tranumsbäcken och Uddagårdsbäcken kan framkomma till utloppet ur sjön, dels ock för all framtid vidmakthålla såväl dessa kanaler som de redan förut befintliga kanalerna i sjöbottnen från Hornborgaån, Bredgårds mossar, Bjurumsdiket samt dikena söder och norr om Dagsnäs,

3) att företaget i ersättning för fallägarnas rättegångskostnader vid Västerbygdens vattendomstol i det vid denna domstol anhängiga stämningssmålet mellan ägare av vattenfall i Flian, å ena, och företaget, å andra sidan, till motparterna erlägger 50,000 kronor, samt

4) att till en var av de ersättningsberättigade fallägarna respektive f. d. fallägare utbetalas ett kontant belopp.

I förlikningsförslaget är vidare intaget en utfästelse av fallägarna att, om förestående villkor uppfyllas, dels anmäla till Västerbygdens vattendomstol, att förlikning träffats i förenämnda rättegång, dels ock att hos domstolen anhålla, att förlikningen måtte fastställas av domstolen.

Utredningsmännen hava framhållit, att av skriftväxlingen i vattendomstolen angående detta ärende framginge, att det enda intresse, som kunde bliva förnärligt av dessa åtgärder, vore intresset att bevara sjöns egenkap av att vara uppehållsort för vissa fågelarter. Det syntes emellertid uppenbart, att naturskyddsintresset i detta fall ej vore av sådan valör, att det kunde utgöra hinder för ifrågavarande åtgärder.

Utredningsmännen hava beräknat det för förlikningens genomförande erforderliga beloppet till 700,000 kronor, nämligen 25,000 kronor till skyddsbyggningar och kanaler, 50,000 kronor till rättegångskostnader samt 625,000 kronor till ersättningar åt fallägarna enligt punkt 4 i förlikningsförslaget. I sistnämnda hänseende hava fallägarnas anspråk hittills

nedbringats till sammanlagt 680,800 kronor, men utredningsmännen hava ansett summan kunna nedbringas till 625,000 kronor. För den händelse godvillig överenskommelse härvidlag icke skulle kunna ernås med en eller annan fallägare hänvisa utredningsmännen till möjligheten att lämna denne utanför förlikningen och låta hans anspråk prövas av vattendomstolen.

Av de medel, som åtgå till förlikningens genomförande, har företaget iklätt sig betalningsansvar för 125,000 kronor under förutsättning att företaget beredes ett under vissa år ränte- och amorteringsfritt lån å samma belopp. Vidare hava 25,000 kronor ställts till förfogande från enskilt, förre lantbruksingenjören Sjöberg närstående håll. Återstående 550,000 kronor hava utredningsmännen funnit nödvändigt att begära av statsmedel. Såsom skäl för statshjälpen hava utredningsmännen åberopat — utom det att utsikter icke funnes för att förlikningsvis nedbringa fallägarnas ersättningssumma så lågt, att den rymdes inom ramen för sänkingsföretagets betalningsförmåga — att förrättningsmannens försummelser och även andra på statsmyndigheterna ankommande omständigheter, såsom rättsskipningens långsamhet, medverkat till skadan.

Utredningsmännen hava därför tillstyrkt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att *dels* anvisa för budgetåret 1933/1934 under nionde huvudtiteln ett extra reservationsanslag av 550,000 kronor att enligt Kungl. Maj:ts närmare bestämmande användas för ernående av förlikning i de tvister, som till följd av Hornborgasjöns sänkning uppkommit mellan Hornborgasjöns sänkingsföretag och fallägare i ån Flían, *dels ock* medgiva, att Kungl. Maj:t må ur undsättningsfonden för nyss sagda ändamål bevilja sänkingsföretaget ett lån å 125,000 kronor att av företaget åtnjutas räntefritt och på de villkor i övrigt, Kungl. Maj:t föreskriver.

Över utredningsmännens betänkande hava utlåtanden avgivits av statskontoret, lantbruksstyrelsen och länsstyrelsen i Skaraborgs län.

Departementschefen har anfört i huvudsak följande.

»Av den förebragta utredningen synes framgå, att en sänkning av Hornborgasjön vid tiden omkring sekelskiftet varit nödvändig för att skydda odlad jord för skada av översvämningar, och sakkunniga uttalanden berättiga till den slutsatsen, att den under åren 1900—1902 utarbetade torrlägningsplanen jordbrukstekniskt sett varit väl avvägd. Hade alltså sänkingsföretagets verksamhet fått fortlöpa normalt, är det antagligt, att sjösänkningen även ekonomiskt blivit ett för bygden gagnande företag. Genom en serie olyckliga och säregna omständigheter har emellertid sjösänkningen — oaktat att syftet med densamma vunnits — utvecklats sig till ett såväl för delägarna i företaget som för andra personer synnerligen förlustbringande företag. Härtill har framför allt bidragit de rättegångar, som ägare av vattenfall och vattenverk i sjöns avloppså Flían kort före sänkningens fullbordan anhängiggjorde mot sjösänkingsföretaget, vilka rättegångar gått ut på att få sänkingsförrättningen ogiltigförkla-

rad gent emot fallägarna samt att antingen få sjöns avlopp återställt i dess skick före sänkningen eller att få till stånd andra åtgärder till reglering av vattenavrinningen. Rättegångarnas hittillsvarande resultat är, att det förrättningsutlåtande, på grund av vilket sänkningen kom till stånd, genom högsta domstolens dom den 3 december 1920 förklarades vara utan verkan mot vattenverksägarna, varjämte sjösänkingsföretaget, genom samma domstols dom den 22 februari 1932, gent emot vattenverksägarna förpliktats att vid sjöns utlopp uppföra en regleringsdamm och att tåla viss vattenreglering i sjön. Dessa rättegångar, av vilka en ännu ej är slutförd, hava, förutom att de för sänkingsföretaget medfört stora direkta utgifter, verkat hindrande och återhållande på tillgodogörandet av sänkingsresultatet. Inför utsikten att företaget av domstol ålades att åter dämna upp sjön har den enskilde delägaren i företaget icke vågat fullfölja avdikningen av sin marker i enlighet med den ursprungliga planen. Enär det genom rättegångarna blivit klarlagt, att fallägarna genom sjösänkningen åsamkats försämrad vattenförsörjning, har företaget att räkna med att bliva förpliktat att utgiva skadestånd till fallägarna för de förluster, dessa genom den försämrade vattenförsörjningen lidit allt sedan 1912, då sänkningen genomfördes.

Av företagets senaste balansräkning framgår, att dess skulder överstiga dess tillgångar med nära 100,000 kronor, och utredningen i övrigt giver vid handen, att större delen av de enskilda delägarna äro synnerligen hårt gäldbundna. Läggas till företagets förenämnda skuldsumma dels det belopp, som åtgår för att bygga och underhålla den i högsta domstolens dom den 22 februari 1932 föreskrivna regleringsdammen, dels de rättegångskostnader, företaget kan komma att ådömas i den ännu pågående rättegången, dels det skadestånd, företaget kan bliva ålagt att utgiva till fallägarna för förlorad vattenföring, dels den skada och förlust, som kan åsamkas företaget och dess delägare genom ett återuppdämmande av sjön, dels ock den oguldna delen av odlingslånen, är det uppenbart, att skulderna komma att uppgå till sådana belopp, att deras utkrävande av delägarna skulle för de allra flesta av dem medföra ekonomisk undergång. Att den ekonomiska situation, i vilken delägarna sedan flera år levat och som de för närvarande leva i, skall vara ägnad att hos dem framkalla missmod och oro för framtiden är uppenbart, och det är givet, att det nuvarande tillståndet verkar hämmande på jordbruksnäringen i trakten. I samma riktning måste den omständigheten verka, att de i företaget ingående fastigheterna, på grund av det gäldansvar, som delägarskapet i företaget medför, äro svåra eller omöjliga att avyttra. Detta måste i sin tur inverka på fastighetskrediten. Lämnas företaget och fallägarna att på egen hand i rättegångsväg göra upp sina mellanhavanden, lär ett avsevärt antal år komma att förflyta, innan rättegångarna slutförts och delägarna i företaget vunnit klarhet om vad som på en var av dem slutligen belöper av företagets skulder. Det beträngda läge, i vilket flertalet sänkingsdelägare re-

dan nu befinner sig, kommer givetvis i väntan på slutförandet av nämnda rättegångar att förvärras och måhända leda till ekonomiskt sammanbrott för hela företaget.

Av det nu anförda framgår, att det är av synnerligen stort intresse såväl för bygden som för det allmänna, att företagets mellanhavanden med fallägarna *utan uppskov* regleras.

Det av utredningsmännen för sådant ändamål framlagda och av parterna i princip godtagna förlikningsförslaget förutsätter, att sjön skall förbli i sitt sänkta skick. Anledningen till att förlikningsförslaget bygger på denna grund är, att parterna själva begärt ett förlikningsförslag efter sådan linje, att ett sådant förslag medger den snabbaste lösningen, samt att utredningsmännen själva funnit en dylik anordning ändamålsenlig även ur övriga synpunkter. En lösning, som bygger på denna grund, torde väl också vara den enda, till vars realiserande staten numera bör bidraga. Det är givet, att sjöns bibehållande i avsänkt läge medför större nytta för jordbruket än en större eller mindre återuppdämning av sjön, som för övrigt icke kan åstadkommas annat än efter så lång tidsutdräkt, att åtgärden blir onyttig såsom botemedel mot det nuvarande betryckta läget i orten. Även om — såsom vattenöverdomstolen yttrat i sin dom i målet angående regleringsdammen — »väsentliga delar av torrläggningens vinster kunna räddas», om en sådan reglering, som den av högsta domstolen sedermera föreskrivna, kommer till stånd, är dock att märka, att en sådan reglering enligt utredningsmännens beräkningar skulle förstöra jordvärdet till ett belopp av omkring 250,000 kronor. Vilka ekonomiska konsekvenser en sådan reglering i övrigt skulle medföra kan ej på förhand avgöras, men anledning saknas till antagande, att anspråken på statens bistånd i sådant fall skulle bliva mindre. För sjöns bibehållande i avsänkt läge talar även den omständigheten, att sjöns lämplighet såsom reservoar för nedanförliggande vattenverk kan starkt ifrågasättas, under det att en kanalisering i sjöbottnen i enlighet med utredningsmännens förslag synes vara ägnad att i avsevärd grad förbättra vattenverkens vattenförsörjning. Att nu utan tvingande skäl rubba på ett tillstånd, som varat mer än tjugu år och efter vilket ett stort antal människor inrättat sig, kan ej heller vara lyckligt.

Utredningsmännen hava funnit, att ett avvecklande genast av företagens och fallägarnas mellanhavanden icke kan åstadkommas med mindre staten lämnar bidrag därtill. På grund av det synnerligen beträngda läge, i vilket företaget och största delen av delägarna befinna sig, och med hänsyn till de i samband med syneförrättningen förekomna särskilda omständigheter, som i detta fall medverkat till den uppkomna situationen, finner jag det billigt, att staten träder hjälpande emellan. Kan en uppgörelse *nu* åstadkommas, medför det även den fördelen, att vidlyftiga rättegångar komma att avlastas från domstolarna.

I avseende å statsunderstödet storlek tillstyrker jag, att staten, utöver

det belopp å 25,000 kronor som kan påräknas från enskilt håll, tillskjuter 675,000 kronor att utgå med 550,000 kronor i form av bidrag åt företaget utan återbetalningsskyldighet och med 125,000 kronor såsom räntefritt lån till företaget.

Väl är slutligt förlikningsavtal ännu icke åstadkommet, i det att summan av de ersättningsanspråk, som rests från vattenverksägarnas sida, överstiger det belopp, som skulle bliva tillgängligt för fallägarnas förnöjande, därest staten lämnar bidrag i den utsträckning jag nyss föreslagit, men, såsom av utredningsmännens betänkande framgår, torde det finnas utsikter att åstadkomma en ändamålsenlig uppgörelse av parternas mellanhavande, blott de av utredningsmännen såsom nödiga ansedda medlen bliva disponibla.

Vad slutligen angår sättet för nämnda statsunderstöds anvisande får jag, efter att härom hava samrått med chefen för finansdepartementet, föreslå, att berörda belopp, 675,000 kronor, i sin helhet anvisas såsom anslag å riksstaten. Av beloppet torde lämpligen 550,000 kronor böra uppföras såsom extra reservationsanslag å nionde huvudtiteln, medan 125,000 kronor torde böra upptagas under utgifter för kapitalökning såsom kapitalökning å fonden för låneunderstöd samt med hänsyn till räntefriheten utgå av andra statsinkomster än lånemedel. Rörande anslagens närmare användning torde Kungl. Maj:t få meddela erforderliga föreskrifter, därvid torde böra iakttagas, att den tid, inom vilken det räntefria lånet skall vara återbetalat, ej må bestämmas senare än till 1945.»

Utskottet.

Såsom i ärendet erinrats hava statsmakterna tidigare vid ett par tillfällen lämnat sin medverkan till lindrande av vissa i samband med Hornborgasjöns sänkingsföretag uppkomna ekonomiska svårigheter. Det torde enligt utredningen i ärendet framstå som uppenbart att ett uppfyllande av de förpliktelser av synnerligen betydande ekonomisk räckvidd, som dels genom Kungl. Maj:ts dom den 22 februari 1932 ålagts ifrågavarande sänkingsföretag gent emot vissa av företaget berörda fallägare i Hornborgasjöns avlopp Flian dels ock kunna bliva en följd av samma dom, med stor sannolikhet komme att, om bistånd till förpliktelseernas fullgörande ej beredes, för flertalet delägare i samma företag medföra oöverkomliga ekonomiska svårigheter med därav följande ödesdigra verkningar för en hel jordbruksbygd. Det synes utskottet därför vara en angelägenhet av synnerlig vikt jämväl ur allmän synpunkt, att en definitiv reglering sker av sänkingsföretagets och ifrågavarande fallägars mellanhavande. Staten synes så mycket mindre böra tveka att lämna sin ytterligare medverkan härtill, som grunden till de ekonomiska svårigheter, varom nu närmast är fråga, föranletts av förhållanden, som bland annat sammanhånga med vissa åtgöranden från statsmyndigheternas sida. Kungl. Maj:ts förslag avser, att denna statens medverkan skulle ske genom beredande av erforderliga medel för genom-

förande av ett av särskilda utredningsmän framlagt förlikningsförslag mellan sjösänkingsföretaget och fallägarna i fråga. Den tanken har emellertid jämväl framförts, att Kungl. Maj:ts dom i stället borde tagas till utgångspunkt för stödaktionen.

Beträffande frågan huruvida stödaktionen bör grunda sig på Kungl. Maj:ts dom eller på det framlagda förlikningsförslaget vill utskottet anföra följande.

Kungl. Maj:ts dom innefattar utom annat utförande av en dammbyggnad för reglering av vattenståndet i sjön, varigenom redan torrlagda marker skulle komma att spolieras till ett beräknat värde av icke mindre än 250,000 kronor. Förlikningsförslaget, som utgår från att Hornborgasjön bibehålles i sitt avsänkta läge, avser att vattenverksägarna skola utbyta sin rätt till regleringsdamm och vattenreglering i sjön mot vederlag genom upptagande i sjöns botten av kanaler i syfte att underlätta framkomsten till sjöns utlopp Flian av vattnet från vissa tillflöden ävensom genom kontant ersättning. Den i förlikningsförslaget ingående dammbyggnaden åsyftar sålunda endast att under exceptionellt starkt vattenflöde möjliggöra, att avrinningen ur Hornborgasjön hålles inom viss angiven gräns. Härav följer ock att någon olägenhet ur jordbrukssynpunkt, såsom från vissa håll befarats, icke torde komma att föränledas av sistnämnda damm. Enligt vad utskottet inhämtat läser det för övrigt endast vara vid den i samband med snösmältningen och islossningen hastigt påkommande starka vårfloden som dammbyggnaden kan komma att behöva anlitas för att avvärja översvämningar vid vattenverken. Någon fara för de redan torrlagda markerna synes så mycket mindre vara att räkna med som grödan vid denna tidpunkt på året icke torde hava nått sådan utveckling att någon större skada därå torde uppstå av ett rent tillfälligt högre vattenstånd. Beträffande de i förlikningsförslaget ingående bottenkanalerna, vilka närmast ifrågasatts med hänsyn till fallägarnas intresse, torde emellertid dessa kanaler även komma att öva en fördelaktig inverkan ur torrläggningssynpunkt på vissa invidliggande markområden.

Från naturskyddsintresserat håll har uttalats betänkligheter mot det framlagda förlikningsförslaget, vilket ansetts skola helt tillspillogiva Hornborgasjön och därmed spoliera stora värden ur naturskyddssynpunkt, under det att däremot verkställande av Kungl. Maj:ts dom, varigenom vattenståndet beräknades bliva höjt en halv meter, skulle bland annat hava ett synnerligen gynnsamt inflytande på fågellivet. Utskottet vill med anledning härav först erinra, att frågan om de i förlikningsförslaget upptagna anordningarnas inverkan på naturförhållandena varit föremål för prövning av Västerbygdens vattendomstol, som i laga-kraftvunnen dom den 11 maj 1933 lämnat tillstånd till anordningarnas utförande. Tillika vill utskottet framhålla, att verkningarna i förevarande avsende av förlikningsförslaget torde komma att bliva i stort sett

desamma som för den händelse att Kungl. Maj:ts dom går i verkställighet. För sistnämnda fall har man visserligen att räkna med temporära höjningar av vattenytan. Men å andra sidan är att märka, att enligt domen något hinder för fallägarna icke föreligger att i obegränsad grad utnyttja vattenmagasinet. Särskilt under torra somrar lärer man få räkna med att det magasinerade vattnet inom kort blir förbrukat med åtföljande sänkning av vattenståndet i sjön. Sålunda tilläventyrs uppkommande hastiga förändringar i vattenytans höjd torde icke heller kunna undgå att i sin mån ofördelaktigt påverka djurlivet i sjön och på dess stränder. Vidare bör icke bortses ifrån att även med ett högre vattenstånd ett successivt igenväxande av sjön näppeligen lärer i längden kunna undvikas, därest icke — vilket torde vara helt uteslutet — åtgärder vidtagas för en fullständig uppmuddring av Hornborgasjöns botten.

Utskottet har genom besök på platsen liksom också av tillgängliga handlingar i ärendet bibragts den uppfattningen, att de övervägande sakskalet tala för ett uppordnande av förevarande i samband med Hornborgasjöns sänkning uppkomna förhållanden enligt det framlagda förlikningsförslaget. Härtill kommer såsom en tungt vägande omständighet att förlikningsförslaget — som därest det kommer till stånd är avsett att fastställas av vattendomstolen — avser åstadkommande av slutgiltig uppgörelse beträffande fallägarnas rättsanspråk gent emot Hornborgasjöns sänkingsföretag. Genom ett realiserande åter av Kungl. Maj:ts dom — vars slutliga verkställande för övrigt är beroende av beslut av vattendomstolen i vissa genom domen dit till närmare prövning överlämnade frågor — skulle spörsmålet om eventuell förpliktelse för sänkingsföretaget att till fallägarna utgiva skadestånd för de förluster dessa genom den försämrade vattenförsörjningen lidit alltsedan 1912, då sänkningen genomfördes, vilken skada uppskattats till flera hundratusen kronor, för en obestämd framtid lämnas öppen med därav följande fortsatt osäkerhetstillstånd för delägarna i sänkingsföretaget, något som hittills visat sig hava haft en ödeläggande inverkan på hela deras ekonomi. Då slutligen enligt vad departementschefen i ärendet anförut anledning saknas för antagande att anspråken på statens bistånd skulle bli mindre, därest Kungl. Maj:ts dom tages till utgångspunkt för stödaktionen, än om denna grundar sig på det framlagda förlikningsförslaget, anser sig utskottet böra förorda, att medel ställas till förfogande för förlikningsförslagets genomförande. Det är visserligen mycket betydande belopp, som sålunda äskas av Kungl. Maj:t, men med hänsyn till den vikt utskottet på sätt ovan nämnts tillmåter, att ett uppordnande av de i samband med Hornborgasjöns sänkning uppkomna förhållandena sker, vill utskottet förorda de begärda beloppen. Utskottet tillstyrker sålunda Kungl. Maj:ts förslag.

Under återropande av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må för ernående av förlikning i tvisterna mellan Hornborgasjöns sänkningsföretag och fallägare i ån Fljan anvisa för budgetåret 1933/1934 dels under nionde huvudtiteln ett extra reservationsanslag av 550,000 kronor;
dels ock till kapitalökning å fonden för låneunderstöd ett reservationsanslag av 125,000 kronor.

Beträffande sättet för anskaffande av det för kapitalökning tillstyrkta anslaget torde statsutskottet framdeles under riksdagen avgiva förslag.

Stockholm den 8 juni 1933.

På jordbruksutskottets vägnar:

C. J. JOHANSSON.

Vid detta ärendes slutbehandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Sederholm, Carl E. Eriksson*, Gabrielsson, von Stockenström*, Granath*, J. Fritiof Gustafson och Dalberg*; samt

från andra kammaren: herrar *Johansson i Uppmälby, Uddenberg*, Olsson i Rödningberg, Andersson i Löbbo, Carlström, Hagman och Gustafson i Vimmerby.*

---

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.